

A debreceni tűzoltóság története

Nemigen akad olyan város hazánkban, amelyet annyszor és olyan súlyosan pusztított volna a tűz, mint Debrecent. *Hogy mi volt ennek oka?* Elsősorban az építkezés módja. A zegzugos utcák lakóházaai szalmával, náddal voltak fedve, kéményei deszkából készültek. Az ólak, istállók tetőzete legtöbb helyen szedett-vedett gaz volt, az udvarokon csutakkazlak álltak, a kerítéseket fából készítették. A tűz terjedését elősegítette a gyakori vízhiány, s a sűrűn előforduló aszályos évek, amikor is a kutak fenéig kiapadtak. A tüzek oltásához évszázadokon át megfelelő felszerelés sem állt rendelkezésre. A pusztító elem keletkezését a véletlen eseteken túlmenően gyárapították a bosszúból vagy egyéb okból gyújtogatók, terjedését pedig az e vidéken sűrűn előforduló viharos szelek. Nemesgyzer a város fele, kétharmada is elhamvadt egy-egy tűzvészben. Ezért azután *szigorú intézkedések* születtek. Ha valaki tüzet okozott a XVII. vagy a XVIII. században, de maga eloltotta, „csupán” 15 napi tömlőre ítélték, ha azonban az oltásban már a szomszédnak is segítenie kellett, a büntetés 10 forint volt, ha pedig a tűzzel másoknak is kárt okozott, akkor bizony az illető már a fejével játszott.

Intézkedések történtek a *megelőzés* érdekében is. Pl.: tilos volt a dohányzás (aki ezt a rendelkezést megszegte, annak a pipaszárát keresztül döfték az orrán!), ugyancsak tiltva volt a puskát elsűtni az utcán. Kitelepítették a városból a puszkaporlőrő malmokat, a rendezetlen tetőzerű, kéményű házakat nemesgyzer széthányásra ítélték. Tűzfigyelők járták az utcákat, s a Szent András templom tornyából őrség tartotta szemmel a várost. Tilos volt éjjel sütni-főzni, mosni, lámpás nélküli gyertyával istállóba menni stb. A rajtakapott gyújtogatókat tűzhalálra, de előfordult, hogy megsűtésre ítélték.

A diáktűzoltóság

A pusztító „vöröskakas” — a rendelkezések ellenére — gyakran feltöppent a debreceni házakra. *Meg kellett szervezni tehát az oltást is.* A különböző céhek tagjainak már a XVII. század elején kötelezővé tették a tüzeseteknél való megjelenését, mégpedig a kovácsoknak kalapáccsal, az ácsoknak létrával, a tímároknak bőrvédrekkkel stb. kellett részt venniük az oltásban.

Nem áll rendelkezésre a pontos dátum, hogy mikortól, de 1657-től már biztos, hogy a kollégiumi diákság is részt vett a tűz elleni küzdelemben, sőt egyre inkább övék volt a legfontosabb szerep. Rövidesen önkéntes tűzoltó szervezetet is működtettek. Többek véleménye szerint *hazánkban az első*, a világon pedig a másodikként (csak az amszterdami polgárok egylete alakult előbb) jött létre a debreceni diákság ilyen célú egyesülete.

A Kollégiumban 1680-tól már 18—24 éves ifjak is tanultak, s a diáktűzoltóság gerincét éppen ezek az ún. akadémiai hallgatók adták. Jelszavuk volt: „Tűzzel a tüzet!” A lelkesedésen túl azonban azért is voltak alkalmasak a város védelmére, mert egy helyen laktak, könnyen együtt tudtak működni. Tevé-

Nagybotos tűzoltó diák. Gáborjáni Szabó Kálmán
freskója

kenységüket olyan odaadással folytatták, hogy a városi tanács a jegyzőkönyvi elismerésen kívül több ízben pénzjutalomban is részesítette a diákságot. Szükség is volt erre, mert csupán egy esetben, 1754-ben Hatvani István professzor feljegyzése szerint, 34 diák lábáról égett le a csizma, huszonhároman pedig megbeszéltek.

Tag csak az lehetett az egyesületben, akit ajánlottak, a közösségi szavazás arra alkalmasnak ítélte, és megfizette a belépési díjat. A felvételnél megvizsgálták a rátermettséget, a testi erőt, a feddhetetlen erkölcsi magatartást. A tagok a hit- és jogtudományi hallgatókból, majd a gimnázium 7. és 8. osztályos tanulóiból verbuválódtak. Szigorú fegyelmet tartottak: Tilos volt enni- innivalót az óltás után a polgároktól elfogadni, a munkát követően katalógust olvastak, aki hiányzott, azt 30 krajcárra büntették.

Bár bizonyos időtől kezdve *professzori felügyelet* is létezett, ez inkább csak tanácsadást jelentett. Ugyanakkor a felügyelő professzor feladata volt az iskolán kívüli hatóságokkal való kapcsolattartás; megjelent a közgyűléseken, átolvasta és hitelesítette a jegyzőkönyveket. Az ügyek intézője, a szervezeti fő irányítója mégis a *diákelnök* (praesens primaris) maradt. A diákelnök hívta össze a gyűléseket, vezette a tanácskozást, hitelesítette a jegyzőkönyvet, felügyelt a tűzoltószerekre, örködött a társaság jó hírnevére. Mellette megválasztottak 4 *alelnököt*, akik közül egy az elnök helyettese, egy jegyzőkönyvvezető, kettő pedig választmányi ülnök. A *közgyűlések* helye a *machinádium* (tűzoltó felszerelések tárháza) volt. Ezen a társaság minden ügyét megtárgyalták (megalkulás, választás, tagok felvétele, tapasztalatok összegzése, gyakorlatok); különösen tekintélyt élvezett a „*nagybotos*”. Megválasztása fontos esemény volt a Kollégiumban! Az lehetett e poszt elnyerője, aki a *gerundiumot* (170 cm hosszú, összesen 15 kg súlyú, 8 kg-os vasalt bunkójú, tölgyfából készült szerszám) kinyújtott karra a feje fölé emelte, s a jelöltek közül a föld érintése nélkül a legelőször tudta körbe forgatni. Az első gerundiumot Lugossy József professzor adományozta 1834-ben az egyletnek, s első nagybotos Szombati István lett. A legutóbbi alkalommal megválasztott nagybotos pedig Jánosi Zoltán, a későbbi híres politikus-lelkész volt.

A gerundium név adományozásában egyébként a diákhumor öltött testet, mert ez a tölgyfa husáng olyan nehéz volt, mint az a bizonyos gerundiumnak nevezett latin igealak használata. Mindenesetre aki nagybotos lett, az volt az iskola legerősebb tanulója. Ő vezette a *bontócsoporthot*, amelyhez rajta kívül a kisbotos (7 kg-os bunkójú gerundiummal dolgozott), 2 nagyfejcsés, 2 kissejcsés, a baltások, horgosok és villások tartoztak. Ők dönthették le az utbaszó kerítéseket, hogy minél gyorsabban a tűzhöz juthassanak. Ugyancsak ők verték le a veszélyeztetett házak tetőzetét. Az *oltórészleg* vezetője a *fővizéz* volt, ő irányította a fecsikendőt, a *machina* (lásd a borítón) vizugarát, aki alá tartozott a *segédvizéz*, a *mantikás* (a machinát javító szerszám), a *vedresek* (12—20 diák), s az utóbbiak közvetlen irányítója a *vedreskáplár*. Az ő feladatak voltak — a lakossággal együtt — vízzel ellátni a fecsikendőt. Az egylethez tartozott még 24—36, machinátvontató diák. A tűzoltó diákok száma változott ugyan, de 36-nál kevesebbre sohasem apadt; néha meghaladta a száz főt is, általában azonban 60—70 diák tartozott a szervezetbe.

A Nagytemplom és Kollégium tornyában éjjel-nappal *megfigyelők* voltak. Tűz észlelése esetén félreverték a harangot, illetve a nagyobbik csengőt, nappal zászlót, éjjel lámpást tettek ki a vész irányában lévő ablakba. Percekben belül indult a diákság a Kollégiumban őrzött felszerelésekkel. Elöl a lámpavivő, a nagy- és a kisbotos, a bontó részleg, utána az oltócsoporthat a hallgatók által vontatott machinával.

A lelkes ifjakból sokan álltak be 1848-ban honvédek, s közülük négyen hősi halált is haltak. (Bakos Lajos a piski csatában, Szekeres Gedeon Mórnál, Jéger Károly Buda ostrománál, Papp István Csornánál). A szabadságharc utáni abszolutizmus idején a városparancsnokság beritotta az egylet működését. Egy tüzeset után azonban Lederer altábornagy engedélyezte a diáktűzoltóság szervezetének újbóli tevékenységét. Újjá is alakultak 1850. március 2-án. A diákság azonban többször összeütközésbe került az amúgy is gyűlölt, és a tüzesetknél parancsolgatni akaró zsandárokkal, ekkor néhány diákor 4—12 hetes tömlőre ítétek. Ezt követően az iskola főhatósága (1851. február 10-én) beritotta a tűzoltóság működését, s a diákoknak szigorúan meghagyta, hogy tűz esetén lakásukon maradjanak. Alig két héttel később (február 25.) tűz ütött ki, tíz ház leégett. A lakosság követelte a városparancsnokságtól az egylet működésének lehetővé rételét. Az altábornagy fel is kérte a diákságot a jövőbeni tüzek oltására. Közben azonban az abszolutizmus képviselő polgármesterrel, Csorba Jánossal is megromlott a hallgatóság és az iskola viszonya, s az idők szava is fejlettebb tűzoltási formákat követelt. Így 1880. április 24-én kimondták az egylet *feloszlátását*. A machinát Józsa községnek akarták adományozni, de ezt a debreceni tanács nem engedélyezte, mivel azt 1863-ban a város pénzéből vásárolták és a fecsikendőt a városi réglagyárban helyezték el, ahonnan később bekerült a helybeli tűzoltómúzeumba. Onnan azután a II. világháború végén eltűnt. A nagy- és kisbotos több más felszerelési eszközzel a Kollégiumi Nagykönyvtárban helyezték el. Az egyéb tárgyakat (villák, horgok, fejcsék stb.) a közben megalakult városi önkéntes tűzoltóságnak adták át. Az egylet készpénzét a hallgatói segélypénztár, a kórház és a kórlők özvegyeinek támogatására fordították.

Az egykori diáktűzoltók a feloszlátást követően 1900-ban és 1910-ben is összejöttek még az ősi Kollégium falai között. Barátságos beszélgetésben elevenítették fel a régi szép közös küzdelmeket.

Az önkéntes tűzoltótestület

Az előzőekben már említett rendeletek tulajdonképpen azt írták elő a lakosságnak, cshatagoknak, hogy miképpen dolgozzanak a diáktűzoltók keze alá. Az idők multával azonban egyre nyilvánvalóbb lett: a tanuló ifjúság az év egyharmadában, a vakációk, a nagy nyári szárazságok idején, a nevesebb

ünnepekkor, tehát a tuzek keletkezésének leggyakoribb időpontjában nem tartózkodott a városban. Ezért 1874-ben 94 debreceni polgár fontosnak ítélte, hogy más városok mintájára (Arad 1834., Pest 1862.) saját soraikból állítsanak ki egy *önkéntes egyletet*. Ki is mondták 1874. november 29-én a megalkulást, de az ügy évekre elhúzódott, s a városi tanács nem adott számukra felszerelést. Végül is 1877-ben új szervező bizottságot hoztak létre, amely kellő serénységgel végezte feladatát. Meg is történt 1877. október 21-én a *Debreczeni Önkéntes Tűzoltó Egylet* létrehozása 44 alapító, 193 pártoló és 63 működő taggal.

Csak hogy az Egylet tevékenysége elé számos akadály tornyosult. Először is, bár az alapítók 50, a pártolók 2, a működő tagok 1 koronát fizettek, ez az összeg magában nem volt elegendő a kor kívánalmainak megfelelő *felszerelés* megvásárlására. Míg nem a városi közgyűlés is megszavazott 4150 forintot, amelyből megvettek a „Debreczen” nevű mozdony-fecskendő, ami nem volt más mint a diákok által addig használt, kézi erővel pumpált machinánál nagyobb hatásfokú, közvetlenül a vízforrás közelébe telepíthető fecskendő. Ennek kiegészítésül természetesen egyéb felszereléseket is beszereztek, de kezdetben így is csupán a legszükségesebb eszközök voltak meg. A város vezetősége azonban minden évben újabb és újabb összegeket folyósított az Egyletnek. A felszerelés lassú gyarapodása mellett azonban a kezdő években egy másik nagy probléma is mutatkozott. Nevezetesen a párhuzamosan működő *diák-tűzoltósággal való sűrűdások*. Ennek egyik jellemző esete 1879. február 13-án játszódott le a Gólya utcában. A diákok előbb értek a vészhelyhez és az Önkéntes Egyletnek a nagy sárban elakadt fecskendőjét nemhogy kisegítették volna a kátyúból, hanem „Éljen a diákság!”, „Le az önkéntes tűzoltókkal!” kiáltásokkal fogadták, sőt meg is verték őket. Ez az eset más alkalmakkal is megismétlődött és a diákságnak a lakosság is segíteti az önkénteseket ütni. Ennek azután az lett a következménye, hogy a közben 114 működő tagra gyarapodott önkéntes egyletből 68 fő kilépett. Simonffy Imre polgármester (ő volt az önkéntesek elnöke) próbált rendet teremteni. Felszólította a diák-tűzoltóságot a másik csoporttal való együttműködésre úgy, hogy maga a tanuló ifjúság állítsa össze az ezzel kapcsolatos szabályzat pontjait. Miután azonban az ifjúság erre nem mutatkozott hajlandónak, következő lépésként a polgármester megköszönve a diák-tűzoltók eddigi tevékenységét, egyletüket feloszlatta. A lakosság soraiban tapasztalható további erőszakoskodások miatt pedig következetesen büntető eljárásokat indítottak, amelynek hatásaként azután kialakult a rend, s az önkéntesek egyre jobb körülmények között végezheték áldásos tevékenységüket.

A város lakossága és az Önkéntes Tűzoltó Egylet tagjai közötti viszonyban 1882-ben következett be a döntő fordulat, amikor a Kakas, és a Veres utcában 8 lakóház és melléképülete égett le egyszerre. A városi hajdúk (altisztek) egy régi módi fecskendővel próbálták a tüzet eloltani. Az önkéntesek két „mozdony-géppel” és két más típusú fecskendővel dolgozva rövidesen úrrá lettek a lángokon, sőt a végén ők segítettek a hajdúk által addig eloltott, de még nem szűntetett tűzfészek felszámolásában is. A közönség megtapsolta az önkéntesek szakszerű és hatásos tevékenységét.

Az *Egylet soraiba önként lehetett belépni*. A tagok kötelesek voltak részt venni a vasárnapi szivattyú-, másozó-, vagy az ún. összejáratásokon. Ezeket a gyakorlatokat éveken át a gyakorlómesteri tisztséget is betöltő parancsnok-helyettes, Publig Ernő (Gyulafehérvárról jött Debrecenbe) vezette. Ő segítette ki képezni a város első gyári tűzoltó csoportját (István Gőzmalom, 1883.), de a későbbi színhazi ügyelőket és a MÁV Járműjavító üzemi tűzoltóit is. Sőt a debreceni önkéntes tűzoltók alapképzést adtak a jegyzői-tanfolyam hallgatóinak, majd a Hajdú vármegyében sorra alakuló községi önkéntes tűzoltó szervezet tagjainak is.

A tagság *létszáma* igen-igen hullámzó volt, az első 25 évben 1193 tag fordult meg a szervezetben, s az egykori diák-tűzoltósággal szemben hátrányt jelentett, hogy a tagok nem egy helyen, hanem a város különböző pontjain laktak, így ők maguk is, de a felszerelések is gyakran a kívánatosnál lassabban érkeztek a helyszínre. Egyre inkább kialakult az a vélemény, hogy az őrtanyán állandó ügyeletnek kellene lennie, s ez az őrség a fecskendőket, laktokat, egyéb felszereléseket a riasztás után szállítsa rögtön a helyszínre, az önkéntesek pedig közvetlenül menjenek a tűzhöz. Ehhez azonban már hivatásos tűzoltók alkalmazására is szükség volt, akik fizetésért vállalják az éjjel-nappali ügyeletet. Az *első hivatásos csoport* 1878-ban, 6 fővel jött létre. Számuk 1894-ig 20 főre emelkedett.

Rendkívül érdekes volt, hogy továbbra is alkalmazták a *toronyügyeletet*. Tűz esetén a Nagytemplom, majd a Kistemplom, később mindkettő tornyában szolgálatot teljesítők harang félreveréssel jelezték a tüzet, a helyért pedig előre megállapított jelrendszer szerinti dudaszóval közölték a laktanya előtt álló őrszemmel. Ez utóbbi aztán visszajelzett ugyancsak dudaszóval, hogy ő mit fogott fel a toronyból adott közlésből. Így ellenőrizték, hogy nem történt-e tévedés a helyszín megjelöléssel kapcsolatban. Az igazat megvallva nem volt ritka, hogy az oda és a visszajelzésekből külön kis hangverseny alakult ki. Ezen segített, hogy a toronyőrök 1882-től már telefonon keresztül jelezték a laktanyáknak az észlelteket. (Ezek voltak a város első telefonjai!)

Az Egylet 1894-től felvette a „*Debreczeni Önkéntes Tűzoltó Testület*” nevet, s így tevékenykedett az 1919-es megszűntéig előbb a Nagy-Csapó utca 13. számú házban, majd 1895-től a Csapó utca 43. szám alatt. Gyakran erejét meghaladó feladatokkal kellett volna megoldania mint az 1891-es és 1894-es István gőzmalom, vagy az 1914-es vagongyári tűz oltását. Más esetekben azonban sikeresen szállt szembe az elemekkel. Mindemellett időnként arra is futotta erejéből, hogy fűvőszekercet alakítson és terzenével szórakoztassa a város lakosságát akár télen is, pl. a Margitfürdői jégpályánál.

A kor követelményei azonban növekedtek és egyre inkább szükségessé vált, hogy a kétségtelenül

önfeláldozó, de a kiképzés ellenére is szakképzetlen, főképp pedig bizonytalan létszámú tűzoltóság helyét a hivatások foglalják el. Ezért szűnt meg az önkéntesek testülete.

A hivatásos tűzoltóság

A kezdetben (1878) 6 fős hivatások csoportja az I. világháború utáni időkre már 50 főre növekedett. Az első hivatások feladata a már említett állandó ügyeleti szolgálat mellett a felszerelések karbantartása és önkéntes társaik kiképzésében való részvétel volt. Később a tüzesetek megelőzése érdekében rendszeressé vált az ipari üzemek ellenőrzése, az előadások, rendezvények (színház, mozi stb.) ügyeletének ellátása, majd bevezették a polgári lakóházak kéményeinek, padlástereinek tűzrendészeti felülvizsgálatát is.

Ennek ellenére jelentős tüzek fordultak elő továbbra is, elsősorban az ipari létesítményekben. Egy ilyen alkalommal, az Erzsébet malom égésekor (1914. október 9.) az épület leszakadó tüzfala maga alá temette Tani Lajos tűzoltó-csovezetőt. Ő lett a debreceni hivatásos tűzoltóság *első hősi halottja*.

A szervezet fenntartója *Debrecen városa* volt. A testület élén hosszú időn át Roncsik Jenő állt, aki főparancsnoki teendő mellett régi korok tüzeseteivel, tűzoltóság történetével, tűzrendészeti kérdésekkel is foglalkozott és e témakörökben számtalan műve jelent meg. A parancsnoki poszton Rehak Tamás tevékenykedett, aki pedig a korabeli tűzoltófejskendők és egyéb oltóeszközök technikájáról írt több kiadványban. Ők ketten, valamint tisztartásaik nemcsak saját beosztottaikat és a vármegye tűzoltóit képezték, de mondhatni az egész Tiszántúl, némely esetekben pedig még dunántúli városok tűzoltóinak kiképzését, továbbképzését is ellátták az ún. kerületi tűzoltó tanfolyamokon keresztül.

Nagy tekintélynek örvendett tehát a város tűzoltóságának *felkészültsége*, sajnos azonban hosszú ideig nem volt ezzel arányban a *felszereltsége*. Csupán 1924-re vásárolták meg Debrecen első *autófejskendőit*, holott például Győrnek már ezt megelőzően négy tűzoltóautója volt.

Az Arany Bika tetőtűze (1926. október 9.) döbbsentette rá a város vezetőit, hogy nem halogatható egy forgatható, 30 méteres autós tolólétra (lásd a borítón) beszerzése sem, mert az említett tűzhöz kivonulattól 22 méteres, nem forgatható, lőfogató tolólétra a rajta lévő tűzoltókkal együtt megbillent, s felborulását alig tudták megakadályozni. A szálló oltását ezt követően csak a lépcsőházon keresztül folytathatták.

A városi tűzoltók az önkéntes egyesület egykori *épületét* örökölték a Csapó utca 43. sz. alatt. Ez eredetileg katonai laktanya, majd honvéd kórház volt. Az épület már az 1920-as években is egyre kevésbé felelt meg a követelményeknek. A tűzoltószerek a legénység tartózkodási helyiségeitől távolabb, földszintes szinteken voltak elhelyezve, és az egész laktanya szűknek bizonyult. Ezenfelül a fejskendők, lakták tároló helyiségeinek a rajai nem az utcára, hanem az udvarra nyitlak, ez jelentős idővesztéscéget jelentett a kivonulásoknál. A laktanya utcai épülete a II. világháborúban semmisült meg, s ekkor pusztult el a benne elhelyezett rendkívül értékes tűzoltómúzeum és az országosan is kiemelkedően jelentős tűzoltó szakkönyvtár is.

A hivatásos tűzoltók látták el Debrecenben egy orvos (dr. Dereakassy István) és 1928-tól néhány szigorító orvos bevonásával a *mentőegységet* is (egy autóval és három lőfogató kocsi-val). Az 1930-as évek végétől, még inkább az 1940-es évek elején új feladatként jelentkezett előbb a felkészülés, majd a bombázások megindulása után (1944. június 2.) a *tevéleges légólatmi feladatok* ellátása is.

Az autókat és a felszerelések java részét 1944 szeptemberében nyugatra szállították és a harcok nehéz óráit élő város szinte teljesen tűzoltó védelem nélkül maradt. A felszabadulást követően Jakobinyi József tiszti szervezte újjá Debrecen tűzoltóságát és lett később az *államnak* nyilvánított szervezet első parancsnoka is.

Kezdetben két „Vippon” gépkocsival szállították sürgősebb esetekben a fejskendőket, felszereléseket. Lassan visszakérültek a régi eszközök is, de a 20—40 évvel előbb vásárolt anyagok, tárgyak egyre elavultabbaknak bizonyultak. Kicserélésükre a szervezet az 1950-es években kapta meg az első *MAVAG fejskendőket*, majd az 1960-as években megtörtént a teljes felszerelés korszerűsítése is. Szükség is volt erre, hiszen a város gyors iparosodásával, lakásállományának lendületes növekedésével, a gyűlékony anyagok (benzin, olaj, műanyag stb.) egyre inkább terjedő felhasználásával növekedett a tüzesetek lehetőségége. S valóban, nemegyszer nehéz feladatot kellett a szervezetnek megoldania pl. 1961-ben a nagyhegyesi gázkitörést, 1971-ben a gabonasiló égését, 1973-ban a dohányfermentálóban lévő tűz elfojtását.

Napjainkban a legújabb követelményeknek megfelelő gyors és nagy hatásfokú *tűzoltóautók* állnak már rendelkezésre, megtörtént a modern, az *ország egyik legkorszerűbb laktanyájának* felépítése is a Böszörményi úton. Debrecen mai tűzoltósága jól szervezett egység, fiatal és tettere kész tiszti gárdával rendelkezik. Személyi állományának kiképzése rendszeres napi foglalkozásokon történik.

Dr. Szűcs Ernő

Irodalom: Nagy Sándor: A debreceni dinktűzoltóság története (Bp., 1957.); Publg Ernő: A Debreceni Önkéntes Tűzoltó Testület története (Debrecen, 1902.); Roncsik Jenő: Debrecen város tűzrendészeti névtáza története (Debreceni Képes Kalendárium 1929.); Százéves a debreceni tűzoltóság 1877—1977 (Debrecen, 1978.)